

JAARGANG 32 | NUMMER 4 | WINTER 2021

Zoogdier

MAGAZINE VAN DE ZOOGDIERVERENIGING
EN NATUURPUNT

Wolf Fencing
in België

De otter:
*van uitsterven tot
herintroductie*

*Alternatieve
schuilplaatsen voor
steenmarters*

Steenmarter. Foto Henk van Harskamp

ALTERNATIEVE SCHUILPLAATSEN VOOR STEENMARTERS

Minder schade en overlast?

De steenmarter is sinds de jaren 1990 geëvolueerd van een zeldzame, slechts lokaal aanwezige soort tot een algemene soort in geheel Vlaanderen. Tegelijk met deze opmerkelijke populatieontwikkeling is ook het risico op steenmarterschade toegenomen, aan pluimvee, aan voertuigen en aan woningen. Steenmarters nemen inderdaad niet zelden hun intrek in gebouwen, waar ze overlast kunnen bezorgen door bevuiling (via hun uitwerpselen of voedselresten) en lawaai (gekrijs, gestommel), maar ook materiële schade kunnen veroorzaken door bijvoorbeeld dakisolatie stuk te maken of in kabels en leidingen te bijten. Het doden van de dieren biedt hierbij – behoudens grootschalige uitroeiing – geenszins een oplossing, aangezien het om een territoriale soort gaat en een vrijgekomen plaats heel snel door een soortgenoot opnieuw zal worden ingenomen. In de context van dit toegenomen schaderisico rees dan ook de vraag in welke mate het aanbieden van alternatieve schuilplaatsen hier in zekere mate een oplossing zou kunnen bieden. Bij het weren, zonder meer, van steenmarters uit een schadegevoelig gebouw bestaat overigens de kans dat het probleem zich verplaatst naar een ander gebouw binnen eenzelfde territorium.

TEKST KOEN VAN DEN BERGE, FILIP BERLENGEE EN JAN GOUWY

Gedurende twee opeenvolgende voortplantingsseizoenen (2016 en 2017) werd een oriënterend onderzoek gedaan naar het ter beschikking stellen van ‘marterbunkers’ als mogelijkheid om schade en overlast van steenmarter in gebouwen te voorkomen of te verminderen. In dit onderzoek werd

enerzijds een verkenning uitgevoerd naar de ruimtelijke mogelijkheden voor het plaatsen van dergelijke bunkers, en anderzijds naar het effectieve gebruik ervan door steenmarters. Voor dit laatste werd bij elke bunker een cameraval gericht op de toegangsoening zodat in- of uitkruipende dieren konden worden geregistreerd.

MOGELIJKHEDEN VOOR PLAATSING

De eerste vraagstelling beperkte zich tot het nagaan of er in de nabijheid van een gemeld schadegeval van steenmarters een terrein kon gevonden worden in eigendom van een openbare eigenaar of van een natuurvereniging waar eventueel een marterbunker kon worden gebouwd. Daarbij

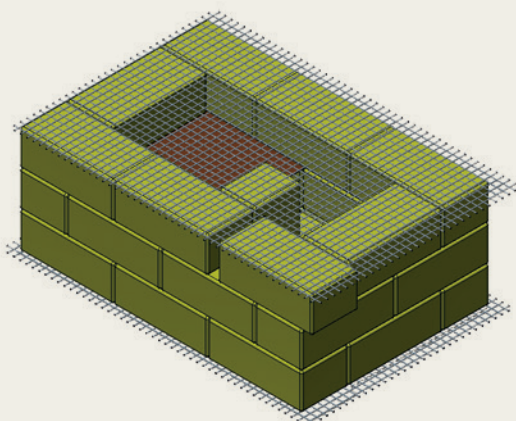

▲ Opstelling van een marterbunker met cameraval gericht op de toegangsopening. Foto INBO

BOUW VAN EEN 'MARTERBUNKER'

Bij de keuze voor de bouw van een kunstmatige schuilplaats voor steenmarters steunden we op de bestaande kennis van de ecologie van de soort en haar voortplanting. Steenmarters hebben verspreid over hun territorium meerdere schuilplaatsen die ze als dagrustplaats gebruiken en één of enkele ervan ook als nestplaats. Vooral bij deze laatste categorie kan de hinder in gebouwen groot zijn, terwijl het net in die gevallen in principe het minst is geoorloofd om de dieren te verstoren. Geschikte nestplaatsen kunnen sowieso ook als goede dagrustplaatsen fungeren. Vanuit die context kozen we voor een alternatieve schuilplaats die voor beide functies zou kunnen dienen, in de hoedanigheid van een 'marterbunker'. Een marterbunker is een holle balkvormige constructie (B 200 cm, L 300 cm, H 200 cm) opgebouwd uit strobalen van klein formaat (B 46 cm, L 92 cm, H 35 cm), en met een inwendige compartimentering. Deze constructie biedt in principe de mogelijkheid om een opgroeiend nest jongen een tijdlang de nodige (speel)ruimte te bieden, en komt ook tegemoet aan de eisen tot goede warmte-isolatie gezien de steenmarter een koude-gevoelige soort is.

Om de onderste laag strobalen te isoleren van de grond tegen opstijgend vocht werd gestart met een fijnmazig betonnet steunend op een aantal verspreid liggende bakstenen. In één zijwand werd een smalle spleetvormige toegangsopening gelaten tussen twee strobalen, met aan de buitenzijde een verticale strook betonnet als opklimrekje. Aan de binnenzijde werd een compartimentering gecreëerd met een extra strobaal en een plank, om tocht en licht in de holle binnenruimte te weren. Het 'dak' werd uit een volledige laag strobalen gemaakt, steunend op een tweede betonnet nodig om de overspanning te realiseren, en werd vervolgens met een waterdichte folie afgedekt. Afhankelijk van de locatie werd het geheel eventueel met maaisel of snoeihout erop en erond afgewerkt en geïntegreerd in de omgeving.

◀ Constructie van een marterbunker opgebouwd uit strobalen, stadium zonder daklaag. Bron INBO

werd een cirkelvormige zoekzone met een straal van 500 meter rond het schadegeval beschouwd, waarvan de overeenkomstige oppervlakte (ca. 78,5 ha) van dezelfde grootteorde is als een virtueel territorium van een steenmarterwijfje. Op basis van een oriënterende steekproef van 94 schadegevallen bleek alvast dat er zich heel wat theoretische mogelijkheden aandienen om, verspreid in het landschap, alternatieve schuilplaatsen te creëren zonder dat zij door hun inplanting op enigerlei wijze hinderlijk zouden zijn. Vooral gemeentebesturen kunnen zich hierbij aandienen als belangrijke informatiebron voor concrete mogelijkheden. Het gaat dan zowel om gemeentelijke eigendommen zelf zoals bijvoorbeeld parken, als om eigendommen van andere openbare besturen of instanties, zoals gronden bestemd voor bepaalde nutsvoorzieningen en allerlei restgronden. Via de sterk gevorderde en nog voortschrijdende digitalisering van geografische informatie openen zich hier tal van mogelijkheden. Het is tevens zeker denkbaar dat ook eigenaars van grote tuinen en private bos- en natuurgebieden hierbij structureel zouden kunnen ingeschakeld worden, via bijvoorbeeld een gemeentelijke kennisgeving of oproep.

GEbruik VAN MARTERBUNKERS

Ten aanzien van de tweede vraagstelling werden in het eerste onderzoeksjaar 10 bunkers gebouwd, en in het tweede jaar nog eens 7 extra. Omdat de keuze voor plaatsing ervan in het kader van de onderzoeksopzet gekoppeld was aan de vooropgestelde zoekzone, kon hierbij niet steeds een locatie worden gevonden die ook de nodige rust kon garanderen. Bij verschillende bunkers registreerden de camera's herhaaldelijk menselijk bezoek, soms gepaard gaand met gerichte verstorening en vandalisme.

In het eerste jaar werden 5 van de 10 bunkers spoedig door steenmarters gevonden en aansluitend effectief bezocht en als schuilplaats gebruikt, met respectievelijk 2, 7, 32, 52 en 83 cameraregistraties. Deze frequenties zijn hier slechts ruw indicatief, omdat de gebruikte cameravallen niet voldoende snel reageerden in geval van een plots in- of uitspringende steenmarter en enkel de wat langduriger interacties registreerden. In werkelijkheid zal het aantal bezoeken dan ook een stuk hoger geweest zijn. Zo registreerde, bij wijze van test, een

snellere, parallel geplaatste cameraval 5 steenmarterbezoeken, terwijl de andere standaard-cameraval deze allemaal miste. Met het oog op de vraag naar de acceptatie van de bunkers als nestplaats stelde dit evenwel geen probleem, gezien het gebruik als nestplaats onvermijdelijk met langduriger aanwezigheid in de detectiezone van de camera zou gepaard gaan.

Hoewel geen van de bunkers als geboorteplaats fungeerde van steenmarterjongen, werden twee bunkers in de vroege zomer wel frequent als schuilplaats en tijdelijke verblijfplaats gebruikt door een moederdier met haar meelopende jongen.

EN DIE KAT KWAM WEER

In tegenstelling tot het relatieve succes van de bunkers gedurende het eerste jaar, bleek in het tweede jaar geen enkele van de 17 bunkers nog te worden gebruikt door een steenmarter. Het verschil tussen beide jaren was het aanbrengen van een 'kattenwerende' constructie. In het eerste jaar werd het merendeel van de bunkers immers ook regelmatig door huiskatten bezocht en soms langdurig als rustplaats gebruikt.

De beslissing om over te gaan tot het aanbrengen van de kattenwerende constructie werd ingegeven vanuit de veronderstelling dat een steenmarterwijfje een schuilplaats waar regelmatig katten komen als niet-veilig zou beschouwen om daar jongen te werpen. Het is daarbij niet duidelijk of de concrete geur van katten *in* de bunker afschrikking veroorzaakt, dan wel de aard en toegankelijkheid van de schuilplaats op zich (ligging, bereikbaarheid, verborgenheid...), waarbij een *mogelijke* confrontatie met katten voldoende is om de bunker niet als voortplantingsplaats te kiezen.

Om katten uit de bunker te weren werd voor de toegangsoening een plank aangebracht met daarin een zo klein mogelijke ronde opening zoals bij een (steenuil) nestkast, in combinatie met een halfopen gaaskoker. Deze laatste was eerder al nuttig gebleken om steenuilen uit een bunker te weren (opdat deze niet als ecologische val zou fungeren bij confrontatie met een kat of marter) zonder dat dit de steenmarters hinderde om de bunker te gebruiken. Kennelijk werkte vooral de afsluitende plank, ondanks de opening erin, in die mate ontmoedigend of afschrikkend voor de

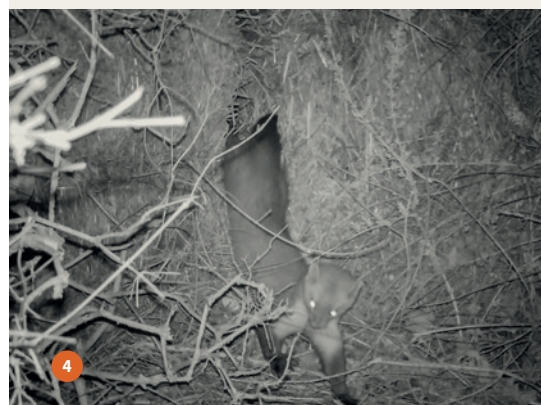
marters dat zelfs geen pogingen tot nadere verkenning werden geregistreerd.

VOORZICHTIGE BESLUITEN

Uit een beperkte geografische desktopverkenning blijken zich in principe heel wat theoretische mogelijkheden aan te dienen voor het bouwen van een marterbunker. Binnen deze theoretische mogelijkheden kan vervolgens concreet geselecteerd worden in functie van wat in de praktijk zinvol is, vooral in relatie tot verstoringsgevoeligheid voor de steenmarters. Indien daarbij geen rekening moet gehouden worden met vaste zoekzones ten opzichte van een toevallig bekend rakend schadegeval, kunnen zich ongetwijfeld op heel wat locaties mogelijkheden aandienen die voor steenmarters geschikter zijn dan in de huidige steekproef soms het geval was. De vaststelling dat strobunkers als een regelmatige schuilplaats kunnen fungeren voor volwassen marters over het jaar heen, en vanaf de zomer gedurende meerdere weken ook voor moederdieren met meelopende grote jongen, is op zich interessant. De fase waarin deze steenmarterfamilies in hun territorium samen rondtrekken en actief zijn, gaat precies ook gepaard met situaties van overlast. De dagen en nachten waarop deze families in de bunker verblijven, treedt er elders geen overlast op.

Vanouds is bekend dat steenmarters gaarne gebruik maken van allerlei veldschuurtjes en hooizolders. In het hedendaagse landschap ontbreekt het veelal aan dit soort potentiële schuilplaatsen. Het aanbieden van alternatieve schuilplaatsen, zoals in de hoedanigheid van een holle 'strobunker' kan de druk op andere schuilplaatsen mogelijk doen afnemen. Het is daarbij zeer onwaarschijnlijk dat het aanbieden van alternatieve schuilplaatsen, onder meer ter vervanging van afgesloten schuilplaatsen, ertoe zou leiden dat de oppervlakte van steenmarterterritoria systematisch zou verkleinen en de populatiedichtheid – en het aantal mogelijke schadegevallen – overeenkomstig zou toenemen.

In welke mate katten een determinerende rol spelen in de acceptatie van een bunker als potentiële nestplaats blijft momenteel onduidelijk. Tijdens het eerste onderzoeksjaar bleken huiskatten en steenmarters zich aan elkaars bunkergebruik relatief weinig gelegen te laten, waarbij beide soorten bepaalde bunkers regelmatig –

▲ **Figuur 3.** Huiskat en steenmarter wisselen regelmatig in gebruik van eenzelfde marterbunker: een huiskat gaat een bunker binnen om 13.46 uur (1) en verlaat die om 20.13 uur (2), vervolgens gaat een steenmarter de bunker binnen om 22.52 uur (3) en verlaat die om 23.41 uur (4).
Foto INBO

maar nooit tegelijk – frequenteerden. De aanwezigheid van een van beide soorten in de bunker had wel een afwerend effect op de andere soort om dan ook in de bunker binnen te kruipen.

DANKWOORD

De auteurs danken het Agentschap voor Natuur en Bos voor de opdracht tot dit verkennend onderzoek, de respectievelijke terreineigenaars voor hun toelating voor het plaatsen van een marterbunker en Raf Michiels voor de schematische tekening van een marterbunker.

KOEN VAN DEN BERGE, FILIP BERLENGEE en JAN GOUWY zijn verbonden aan het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO) in Geraardsbergen in Vlaanderen en werken aan tal van projecten rond verspreiding, ecologie en beheer van roofdieren in Vlaanderen.

GRENSWAARDEN VAN OPENINGEN VOOR HET WEREN VAN STEENMARTERS

In het kader van het vermijden van schade in gebouwen worden in de literatuur en op websites afmetingen opgegeven van openingen waardoorheen steenmarters kunnen binnendringen. Naar aanleiding van het weren van huiskatten uit de marterbunkers werd door ons nagegaan wat de minimale afmetingen zijn van zowel ronde als spleetvormige openingen waarbij een volwassen steenmarter nog net in staat is er doorheen te kruipen. Daartoe werd een proefopstelling geconstrueerd in een kooi waarin enkele volwassen steenmarters verbleven, in een opvangcentrum voor vogels en wilde dieren. De kooi werd in twee compartimenten verdeeld, met tussen beide een verbindende opening waarvan de afmetingen werden gevarieerd. Ter stimulering van het gebruiken van deze doorgang werd slechts in één compartiment voedsel voorzien. Gezien steenmarters een duidelijk seksueel dimorfisme kennen waarbij wijfjes een stuk ranker zijn dan mannetjes, spitste de proef zich toe op het (enige) wijfje van deze dieren in het gezelschap, en dit om twee redenen. Enerzijds zal een opening die te klein is voor een wijfje om door te kunnen kruipen, zeker ook te klein zijn voor een mannetje. Anderzijds zijn het precies

de wijfjes die extra overlast in gebouwen kunnen veroorzaken wanneer ze er een nest jongen grootbrengen, en net daarom soms geweerd moeten kunnen worden. Het wijfje in kwestie had een normale lichaamsbouw en grootte. De minimale diameter waarbij het marterwijfje nog net, met de nodige moeite, doorheen een ronde opening geraakte was 5,7 cm. Bij een diameter van 5,0 cm lukte dit niet meer. Opmerkelijk was dat bij een spleetvormige opening van 4,0 cm hoog het marterwijfje er nog net wel doorheen geraakte, en dit door haar schoudergordel in de breedte uit te spreiden. Op basis van deze vaststellingen kunnen we stellen dat een diameter van maximaal 5 cm voor een ronde opening en maximaal 3 cm voor een spleetvormige opening als veilig kan beschouwd worden opdat steenmarters niet ergens kunnen binnendringen. Deze grenswaarden zijn duidelijk kleiner dan wat doorgaans gangbaar is. Een combinatie van beide vormen (rond en spleet) kon moeilijk systematisch worden getest, maar het marterwijfje slaagde er wel zonder moeite in om doorheen de openingen van een klassieke eterniet-golfplaat te kruipen.

▲ Een volwassen steenmarterwijfje doet verwoede maar vruchteloze pogingen om doorheen een opening met diameter 5 cm te kruipen. Foto INBO

▲ Een volwassen steenmarterwijfje kan zonder moeite doorheen een spleet van 4 cm hoogte kruipen door haar schouder- en bekkengordel in de breedte te spreiden. Foto INBO